

بازشناسی مولفه های مؤثر بر افزایش تعاملات اجتماعی

در طراحی فضای شهری جمع گرا*

مریم شمسائی^۱، علیرضا عینی فر^۲، حمیدرضا انصاری^۳

۱- دانش آموزخته کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

۲- استاد دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

۳- استادیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

Recognizing the components affecting the increase of social interactions

In collectivist urban space design

Maryam Shamsaei¹, Alireza Einifar², Hamidreza Ansari³

1- Graduate of Master of Architecture, Faculty of Fine Arts, Tehran University, Tehran, Iran.

2- Professor of Department of Architecture, Faculty of Fine Arts, Tehran University, Tehran, Iran.

3- Assistant Professor of Department of Architecture, Faculty of Fine Arts, Tehran University, Tehran, Iran.

ایمیل نویسنده مسئول: shamsaei.maryam@ut.ac.ir

*Corresponding Author: shamsaei.maryam@ut.ac.ir

چکیده

امروزه ابعاد انسانی فضاهای شهری جمع گرا بیش از هر زمان دیگر مورد توجه برنامه ریزان و طراحان شهری قرار گرفته و مردم نیز مشتاقانه به حضور و همراهی در چنین فضاهایی واکنش نشان داده‌اند. انسان به دلیل خصلت اجتماعی‌اش در حیات خود خواهان زندگی اجتماعی و یافتن یک روح جمعی در کنار دیگران می باشد. شهرهای امروز ما تا حدودی از کمبود فضاهای جمعی که بتواند مردم را در کنار یکدیگر گردآورند و در عین حال پاسخگوی نیازهای آن‌ها در عصر حاضر باشد رنج می‌برند. برای بازشناسی فاکتورهای مؤثر بر طراحی فضاهای جمعی که بتوانند در افزایش تعاملات اجتماعی نقش ایفا کنند، ابتدا به تبیین رابطه‌ی "محیط - رفتار" پرداخته شده و در ادامه به پیشینه نظرات پیرامون ارتباطات اجتماعی و سپس تبیین مفاهیم فضای شهری جمع گرا و همچنین بازشناسایی مفاهیم و مولفه های تعاملات اجتماعی پرداخته شده است. این پژوهش از لحاظ هدف، پژوهشی کاربردی و از روش تحقیق "تحلیلی - توصیفی" بهره گرفته شده است. در پایان مدل نموداری - تحلیلی در جهت کمک به دسته بندی شاخص های محیطی تاثیر گذار در تعاملات اجتماعی ارائه شده است تا بتوان از طریق راهنمای راه حل های طراحی، توان بیشتری را برای ارتقای تعاملات اجتماعی در طراحی فضای شهری فراهم آورد.

واژه های کلیدی:

رابطه ی محیط - رفتار، فضای شهری، معماری جمع گرا، تعاملات اجتماعی

Abstract

Today, the human dimension of collectivist urban spaces has been considered more than ever by urban planners and designers, and people have eagerly responded to the presence and accompaniment in such spaces. Due to his social nature, man wants to live a social life and find a collective spirit with others. Our cities today suffer to some extent from the lack of communal spaces that can bring people together and at the same time meet their needs in the present age. In order to identify the factors affecting the design of collective spaces that can play a role in increasing social interactions, first the "environment-behavior" relationship is explained. In the following, the background of ideas about social communication and then explaining the concepts of collectivist urban space as well as recognizing the concepts and components of social interactions are discussed. In terms of purpose, this research is applied-research and the research method is "analytical-descriptive." Finally, a graph-analytical model is presented to help classify the effective environmental indicators in social interactions, so that through the guide of design solutions, more power can be provided to promote social interactions in urban space design

Keywords:

Environmental relationship _ behavior, urban space, collective architecture, social interactions

*این مقاله برگرفته از رساله کارشناسی ارشد مریم شمسائی با عنوان "طراحی مجموعه چند عملکردی محله مهرآباد با رویکرد ارتقا تعاملات اجتماعی" به راهنمایی دکتر علیرضا عینی فر و دکتر حمیدرضا انصاری در پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران است.

۱- مقدمه

۱-۱- بیان مسئله

امروزه ابعاد انسانی فضاهای شهری بیش از هر زمان دیگر مورد توجه برنامه ریزان و طراحان شهری قرار گرفته و مردم نیز مشتاقانه به حضور و مشارکت در چنین فضاهایی پاسخ مثبت داده اند. برای رسیدن به فاکتورهای موثر بر طراحی فضاهای جمعی که بتوانند در افزایش تعاملات اجتماعی نقش ایفا کنند، در ابتدا لازم به تبیین رابطه‌ی "محیط - رفتار" و نظریات مطرح در این رابطه می‌باشد. در حقیقت انسان همواره در تعامل با محیطی است که خود جزئی از آن به شمار می‌رود و از آن‌جا که یک رفتار اجتماعی در خلاء رخ نمی‌دهد و نیازمند بستری برای روی دادن است، پرداختن به رابطه‌ی متقابل این دو بدیهی و مهم به نظر می‌رسد. از سوی دیگر جامعه بشری در تکامل خود از ارتباط و ضرورت بی‌توقف انسان‌ها به یکدیگر به وجود آمده، نیاز اصلی انسان‌ها برای پیش‌برد زندگی و به دست آوردن ضرورت‌ها با هم سنگ بنای آن بوده است. بدین‌گونه دنیای جدید برای زیستن و تکامل، تکثیر افکار و آرمان‌ها به وجود آمده است چنان‌که ارتباط‌ها و پیوندها همواره نغمه گر حیات و سرود زندگی بوده و هستند.

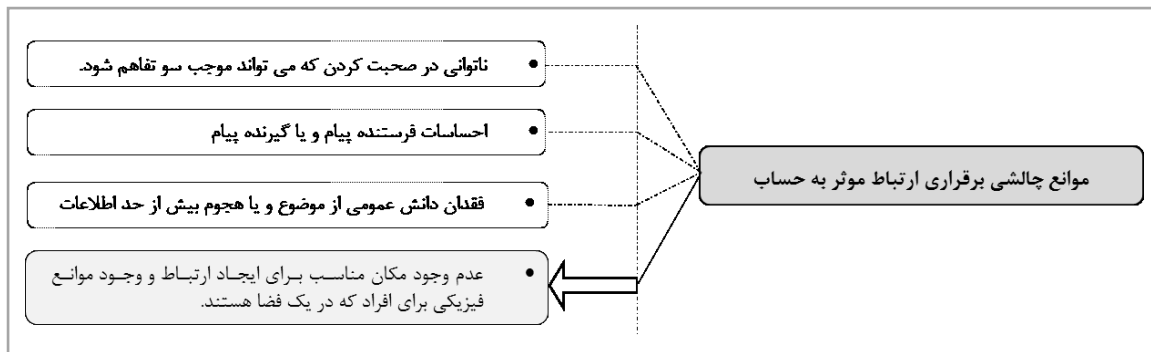
فضاهای جمعی شهر بستری برای گشودگی داستان‌های زندگی جمعی مردمانی است که در آن حیات دارند و این مکان علاوه بر وجوه کالبدی مولفه‌ای اساسی در بهبود و افزایش میزان سرمایه اجتماعی برای ایجاد تعاملات و مراودات شهروندان می‌باشد (حبیب و همکاران، ۱۳۹۱). در بررسی رابطه انسان و محیط، شناخت عناصر کالبدی، ویژگی‌های محسوس محیط و معانی و پیام‌های برخاسته از آن حائز اهمیت است. شناخت بهتر محیط زمانی ارزش بیشتری می‌یابد که علاوه بر بررسی عناصر و ویژگی‌های کالبدی محیط، معانی و مفاهیم برخاسته از آن و ادراکات کنشگران مورد واکاوی قرار گیرد. حس مکان، موجب ایجاد حس رضایتمندی در استفاده کننده شده و کیفیت فضای ساخته شده را برای مخاطب ارتقاء می‌بخشد (رضویان و همکاران، ۱۳۹۳).

همچنین برای دستیابی به ابعاد فضاهای تعامل گرا باید نخست نیاز انسان به وابستگی و ایجاد تعامل در فضاهای شهری توصیف شود، که پس از ذکر عوامل موثر در اجتماع پذیری فضاهای عمومی، ویژگی‌های کالبدی فضاهای اجتماع پذیر نیز تعریف خواهند شد.

در این راستا با شناسایی دو مفهوم اصلی نظیر تعاملات اجتماعی و فضاهای شهری و بررسی رابطه این دو مفهوم که از اهداف پژوهش است در نهایت نتایج با یک الگوی تحلیلی جهت راهنمای طراحی به منظور فراهم آوردن شرایط ارتقا تعاملات اجتماعی در طراحی فضاهای شهری جمع بندی می‌شود.

۱-۲- اهمیت و ضرورت موضوع

همزیستی و رفتارهای اجتماعی انسان‌ها با هم، از ویژگی‌های نسل بشر می‌باشد و یکی از مهم‌ترین جنبه‌های این رفتارهای اجتماعی نیاز به برقراری تعامل اجتماعی می‌باشد و ارتباط موثر بخشی ضروری از زندگی روزمره در تمامی دوران‌ها بوده است. به هر حال برخی موانع وجود دارد که چالشی برای برقراری ارتباط موثر به حساب می‌آید. برخی از این موانع عبارت‌اند از (تصویر شماره ۱)

تصویر ۱: موانع چالشی برقراری ارتباط موثر. ماخذ: نگارنده

اما وجود مکان ها و امکانات مناسب برای حضور مردم جهت برقراری روابط اجتماعی تأثیر فراوان دارد. انسان به دلیل خصلت اجتماعی اش در حیات خود خواهان زندگی اجتماعی بر اساس مبادله اندیشه و کار و یافتن یک روح جمعی در کنار دیگران می باشد. شهرهای امروز ما تا حدودی از کمبود فضاهای جمعی که بتواند مردم را در کنار یکدیگر گردآورند و در عین حال پاسخگوی نیازهای آن ها در عصر حاضر باشد رنج می برند. در واقع اگر ما خواستار افزایش تعامل در این فضاها هستیم، باید با استفاده از راهکارهای طراحی، پتانسیل حیات اجتماعی را در این فضاها افزایش داده، به صورتی که بتوانند علاوه بر وجود کاربری های فرهنگی مانند (گالری، کتابخانه، خرده فروشی و...) محیطی مناسب جهت نشستن، استراحت و یا گذراندن اوقات فراغت و نیز ایجاد رویدادهایی متناسب با این فضاها نیز برپا کنند.

۳-۱- روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف، پژوهشی _ کاربردی است؛ چراکه به تدوین معیارهایی برای طراحی جهت افزایش سطح تعاملات اجتماعی می پردازد که در راستای نیل به اهداف مورد نظر و پاسخ به سوالات مطرح شده از راهبرد "استدلال منطقی" و روش تحقیق "تحلیلی - توصیفی" بهره گرفته شده است. توصیفی است چرا که به توصیف و شناخت پدیده ها و مفاهیم مرتبط با تحقیق می پردازد و تحلیلی است چرا که نیازمند بررسی رابطه عوامل مختلف در بخش هایی از تحقیق است. همچنین روش جمع آوری اطلاعات با روش اسنادی، کتابخانه ای و مشاهدات میدانی است در نتیجه از روش توصیفی به بیان اطلاعات و ارائه تعاریف، انگاره ها و چارچوب ها پرداخته شده و سپس با تحلیل مطالب برای رسیدن به نتایج مشخص پژوهش بهره گرفته شده است.

۴-۱- پیشینه پژوهش

مفاهیمی نظیر فضای شهری و فضای جمعی و همچنین بحث تعاملات اجتماعی هرکدام تاکنون موضوع تحقیقات و پژوهش های بی شماری بوده اند. تحقیقات و تجارب جهانی صورت گرفته درباره فضاهای شهری بر این نکته اشاره دارند که فضاهای عمومی شهری باید مکانی برای تعاملات اجتماعی و زندگی جمعی باشند (رفیعیان، ۱۳۸۸).
گل در زمینه فضاهای عمومی مطالعات زیادی انجام داده است. وی در سال ۱۹۸۷، حمایت از فعالیت های اجتماعی را یکی از ملزومات دستیابی به فضاهای عمومی موفق دانسته و بهترین فرصت برای تعامل را یک فعالیت می داند. تقسیم مجموعه فعالیت های جاری در فضای باز به سه دسته فعالیت های اختیاری^{۱۲}، فعالیت های ضروری^{۱۳} و فعالیت های

اجتماعی^{۱۲}، مدل مناسبی برای تحلیل فعالیت‌های جاری در فضاهای باز شهری ارائه داده است. در حالی که فعالیت‌های ضروری کمترین تأثیرپذیری را از محیط دارند، فعالیت‌های اختیاری، بیشتر از گروه‌های دیگر به شرایط فیزیکی خارجی وابسته اند. فعالیت های اجتماعی بیش از هر چیز وابسته به حضور دیگران در فضاهای عمومی می‌باشند (Gehl, 1987:12). گِل در پژوهش های خود دریافت که هرچه فضای بیرونی دارای کیفیت مناسب‌تری باشد، فعالیت‌های انتخابی به تنوع افزایش یافته و در پی آن فعالیت‌های اجتماعی به نحو قابل توجهی رو به افزایش می‌نهند (همان).

علاوه بر این کاتل^{۱۳} و همکاران ارتباط میان فضاهای شهری و روابط اجتماعی را در افزایش حس خوشبختی مردم در انگلستان مؤثر دانسته اند (Cattell et al, 2008). سیلند^{۱۴} و همکاران، نقش فضاهای باز عمومی را در ایجاد روابط دوستی اجتماعی میان جوانان با فرهنگ‌های مختلف، مثبت ارزیابی کرده است (Seeland, 2009). وایت بر ضرورت وجود فضاهای عمومی باکیفیت برای تسهیل تعاملات اجتماعی و حضور مدنی مردم، تأکید کرده و خود را مسئول خلق مکان‌های کالبدی می‌داند که مشارکت و تعاملات اجتماعی را تسهیل کند. او بر این باور است که زندگی اجتماعی در فضاهای عمومی اساساً به بهبود کیفیت زندگی افراد و جامعه کمک می‌کند و حضور همزمان مردم در زمان و مکان می‌تواند فرصت‌هایی را برای تعاملات اجتماعی فراهم آورد (به نقل از کارمونا، ۱۳۹۰). لنگ برای توضیح مطلوبیت تعامل اجتماعی دلایل زیادی دارد. اصلی ترین دلیل این است که رابطه متقابل اجتماعی برای پاسخ به نیازهای انسان به پیوند و احساس تعلق به مکان یک ضرورت است. دلیل دیگر این است که فعالیت‌هایی چون تعامل با دیگران و مشاهده فعالیت های مردم با ایجاد زمینه های اجتماعی شدن و اجتماع پذیری به رشد فردی انسان کمک می کند. در این زمینه لنگ کمیت فضایی محیط ساخته شده را در ایجاد این فضاها مؤثر می داند. (لنگ، ۱۳۸۴) تعامل تجربه های اجتماعی و ویژگی قرارگاه های رفتاری، موضوع مهمی در بحث تعامل اجتماعی است. به طور کلی همجواری، تجانس، تراکم، موقعیت و هدف، عوامل اولیه و اصلی در ایجاد تعامل میان افراد هستند (مان ۱۳۶۳:۴۰). یکی دیگر از عوامل محیطی مؤثر بر تعامل اجتماعی، تعداد افراد موجود برای تماس در یک محدوده فضایی است مجاورت فضایی از مهم ترین تعیین کننده های روابط آنی افراد است، ولی حضور عده‌ای زیاد در فضایی بسیار کوچک می تواند منجر به ادراک روانشناختی ازدحام شود (آلتمن، ۱۳۸۲:۱۵۰).

در ایران نیز با توجه به اهمیت این موضوع تحقیقات متعددی صورت گرفته است. قنبران و جعفری (۱۳۹۳) در تحقیق خود عوامل مؤثر بر شکل‌گیری تعاملات اجتماعی را قلمرو، ازدحام، خلوت، حس تعلق، امنیت اجتماعی محیطی، حس مکان، اجتماع‌پذیری، اعتماد اجتماعی، مشارکتی بودن فضا، مراسم مذهبی، طبقه اجتماعی و پایگاه اقتصادی، وجود انواع فضاهای عمومی و پاتوق در محله، فاصله دسترسی و نوع و میزان مراجعه ساکنین از منابع مختلف میدانند و این مولفه ها را در سه دسته اصل "ساختار اجتماعی - سیاسی شهر"، "ساختار کالبدی- فضایی" و "عامل روانی - اجتماعی" استفاده کنندگان از فضا، تقسیم بندی کرده‌اند.

دانشپور و چرخچیان (۱۳۸۶) در تحقیق خود فرآیند اجتماع پذیری و ارتقاء حیات جمعی درون فضاهای عمومی را مبتنی بر پذیرا بودن فضا برای افراد و گروه های مختلف اجتماعی، تامین آسایش روانی و فیزیکی، لذت بردن افراد و گروه های اجتماعی از حضور در فضا و حضور اجتماعی فعال و مداوم در فضا دانسته‌اند.

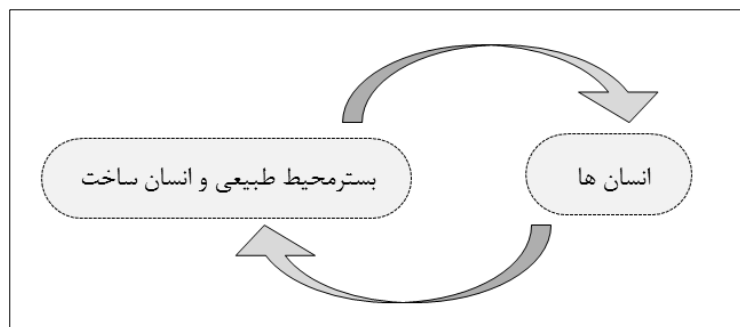
ترابی (۱۳۹۱) تأثیر ویژگی های کالبدی فضای باز عمومی در افزایش تعاملات و رفتار اجتماعی، سه عامل جذابیت و زیبایی، امنیت و آرامش و دسترسی و سلسله مراتب را بر افزایش تعاملات اجتماعی تأثیر گذار دانسته است.

۲- مبانی نظری

۲-۱- رابطه متقابل محیط ساخته شده و رفتار انسان

رابطه‌ی انسان و محیط به صورت یک رابطه‌ی رفت و برگشتی و تعاملی مورد نظر است. تعاملات اجتماعی در متن محیط طبیعی مصنوعی واقع می‌شود. بنابراین از یک سو محیط کالبدی بر رفتار اجتماعی موثر و از سوی دیگر انعکاس همین رفتار به جهان کالبدی باز می‌گردد. پس یک رابطه عینی رفت و برگشتی میان انسان ها و محیط کالبدی وجود دارد (مطلبی، ۵۵، ۱۳۸۰).

تصویر ۲: رابطه‌ی انسان و محیط به صورت یک رابطه‌ی رفت و برگشتی و تعاملی. ماخذ: نگارنده

بین افراد و محیط کاری فیزیکی و روانشناختی آنها تعامل دو طرفه و پیوسته ای وجود دارد. تأثیری که محیط بر ذهن آدمی می‌گذارد بی‌گمان بر رفتار و کردار او ظاهر می‌شود. محیطی که حکایت از گرمی و جذابیت کند، روح را شاداب و رفتار را صمیمانه می‌کند. بر عکس اگر محیطی سرد و خشک باشد روح و رفتار را سرد و بی‌نشان از زندگی می‌کند (انصاری و مومنی، ۱، ۱۳۸۹).

راپاپورت^۱ در مورد رابطه متقابل محیط ساخته شده و رفتار انسان، "چهار موضع گیری نظری" را قابل تشخیص دانسته است: رویکرد اختیاری، رویکرد امکان گرا، رویکرد احتمال گرا و رویکرد جبری.

• اختیار گرایی محیطی: این رویکرد معتقد است که محیط هیچ تأثیری بر رفتار انسان ندارد.
• امکان گرایی محیطی: محیط را تامین کننده رفتار انسان و کمی بیشتر از آن می‌داند.
• جبر گرایی محیطی: بر این باور است که تغییر در منظر و عناصر معماری محیط، به تغییراتی در رفتار، بویژه در رفتار اجتماعی منجر می‌شود. در واقع این رویکرد برای سرشت انسانها در شکل دهی به رفتارها نقش کمتری قائل شده است.
• احتمال گرایی محیطی: احتمال گرایان معتقدند که محیط پر از قابلیت هایی برای رفتار انسان است؛ که استفاده از آن وابسته به نیازها و شایستگی های فردی می‌باشد. این موضع مبنای بیشتر تحقیقات اخیر رابطه رفتار و معماری و شهری بوده است.

تصویر ۳: موضع گیری نظرات پیرامون رابطه متقابل انسان و محیط. ماخذ: جان لنگ، ۱۳۸۱

در تأثیر برخی عوامل محیطی بر رفتار، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

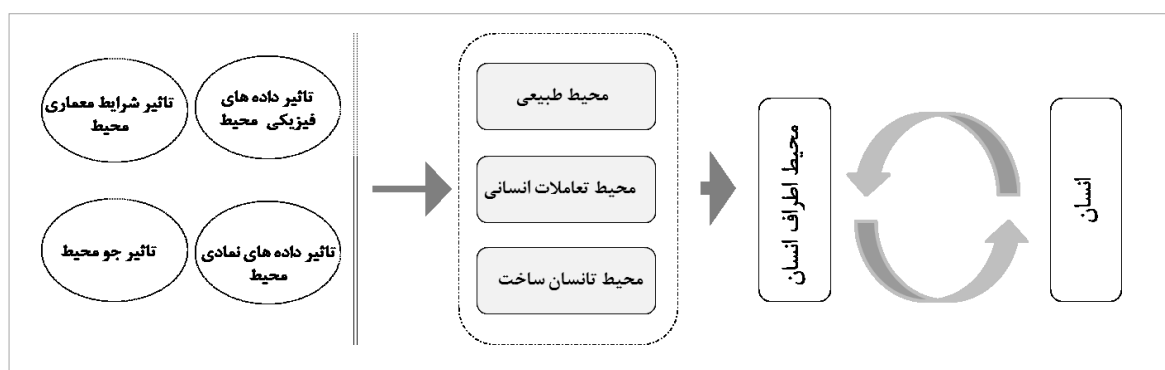
- تأثیر داده های فیزیکی محیط در رفتار

^۱ - Rapaport

- تأثیر داده های نمادی محیط
- تأثیر شرایط معماری محیط
- تأثیر جو محیط

با جمع بندی آن چه درباره تأثیر عوامل محیطی بر رفتار بیان شد به این نتیجه می‌رسیم که رفتار و عملکرد افرادی که در محیط یا سازمان‌های اجتماعی قرار می‌گیرند، به میزان قابل توجهی از شرایط و عوامل فیزیکی - معماری محیط تأثیر می‌پذیرد. برخی شرایط موجب افزایش و برخی دیگر موجب کاهش عملکردها می‌شود (مرتضوی، ۱۳۸۰: ۱۶).

تصویر ۴: تأثیر عوامل محیطی بر رفتار و در ادامه آن رابطه ی انسان و محیط به صورت تعاملی مآخذ: نگارنده بر اساس (مرتضوی ۱۳۸۰) و (لنگ ۱۳۸۱)

۲-۲- فضای شهری

فضای شهری بستر مشترکی است برای برقراری فعالیت های کارکردی مردم و همچنین برگزاری مراسمی که پیوند دهنده ی اعضای جامعه است؛ فضای شهری صحنه ی نمایش زندگی جمعی است. فضایی که در آن با غریبه سپیم هستیم. مردمی که اقوام، دوستان یا همکار ما نیستند. فضایی که برای سیاست، مذهب، دادوستد و ورزش مورد استفاده قرار می‌گیرد. فضایی برای هم زیستی مسالمت آمیز و برخوردهای غیر شخصی که با تعریفی دیگر، می‌توان آن را معادل عرصه های عمومی نیز توصیف کرد (صالحی، ۱۳۸۷: ۸۹).

فضای شهری یکی از عناصر ساخت فضایی شهر است که همراه با تاریخ یک ملت در ادوار مختلف به وجود می‌آید، شکل می‌گیرد و دگرگون می‌شود. این عنصر که فعالیت های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی همواره در آن جریان داشته، همیشه با قلب تاریخ شهر می‌تپیده و سرگذشت شهر را رقم می‌زده است (توسلی، ۱۳۷۱: ۹).

مفهوم فضای شهری در قالب مفهوم اهداف انسانی - اجتماعی در انطباق با هدف های انسانی و فعالیت های اجتماعی تعریف می‌شود که نتیجه تا فضای اندام وار و دارای هویت وسیله ای می‌گردد برای تقویت روح همکاری جمعی، روابط متقابل چهره به چهره، و از آنجایی که عملکرد اساسی شهر در جمعی بودن فعالیت ها و وفور عرصه های عمومی شهر نهفته است، زمینه ای برای نمایش زندگی اجتماعی افراد و گروه های اجتماعی متفاوت را فراهم می‌آورد. (حبیبی، ۱۳۷۹: ۱۱-۱۲)

۲-۱-۲- فضاهای جمعی

فضای جمعی، هر گونه فضای سرپوشیده و محصور یا سرباز شهری به منظور برپایی فعالیت های جمعی (مثل صحن یا شبستان مساجد، سالن نمایش و امثال هم) است. افرادی که در فضا گردهم می آیند و با هم در ارتباط هستند (نقی زاده، ۱۳۸۶: ۱۸۲). اهمیت فضاهای عمومی و جمعی بر هیچ کس پوشیده نیست. فضای جمعی فیزیک و عرصه ای است که نقش معنایی و محتوایی را ایفا می کند. در فضاهای جمعی موقعیتهایی برای ایجاد خاطره جمعی و ذهنیت مشترک پدید می آید. فضای جمعی جایی است که حیات اجتماعی در آن جریان دارد و به دلیل یک واقعه تاریخی و اجتماعی یا برنامه از پیش تعریف شده در خاطر جمعی مردم این فضاها مکان هایی که بیشترین برخوردها و کنش میان افراد در آنها به وقوع می پیوندد و شامل تمام بخش هایی از شهر هستند که مردم به آنها دسترسی فیزیکی و بصری دارند. بنابراین مرزهای این فضاها، خیابان ها، پارک ها، میدان ها با بناهایی که آنها را محدود می سازد، تعیین می شوند (تیبالدز، ۱۳۸۵).

محیط های اجتماع پذیر موجب تشویق و ترغیب رفتارهای اجتماعی و جمعی می گردند و محیط های اجتماع گریز تعاملات جمعی را کم می نمایند. استفاده از واژه های " فضاهای اجتماع پذیر، اجتماع دوست، گردهم آورنده " یا " فضاهای اجتماع گریز و پراکنده کننده " بیانگر کیفیات فضایی است که مردم را دور هم جمع می آورد یا از هم دور می کنند (Osmand, 1985: 26).

در سازماندهی اجتماع پذیر امکان تماس چهره به چهره وجود دارد. سازماندهی اجتماع گریز موجب خودداری از تعامل اجتماعی می شود. نیمکت های پشت به پشت مثالی از سازماندهی اجتماع گریز هستند. در طراحی محوطه های باز نیز از این شیوه ها استفاده شده است. در مکان های عمومی یا شبه عمومی گاه فضاها اجتماع پذیرند و ملاقات های مردم را میسر می سازند و گاه اجتماع گریزند و هیچ فضای تجمعی در آنها در نظر گرفته نشده است. برای بروز تعامل بین افراد باید تمایل قبلی نیز وجود داشته باشد و قرارگاه ها و مکان های رفتاری باید در فضاهای مورد قبول مردم قرار گیرند (لنگ، ۴۶: ۱۳۸۱).

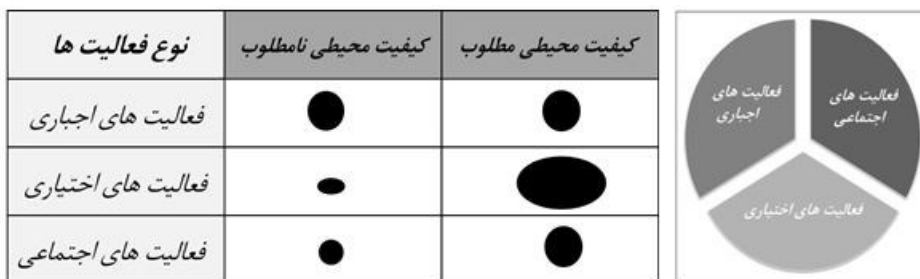
۲-۲-۲- فعالیت های حاکم در فضاهای شهری

در تقسیم بندی فضاهایی که زندگی انسان در آن جریان دارد شاهد شکل گیری سه گونه فضا می باشیم فضاهای عمومی، فضاهای نیمه عمومی - خصوصی، فضاهای خصوصی (پاکزاد، ۱۳۸۵). مطلوبیت فضای شهری، به ترکیب متوازی از این سه نوع فضا وابسته است. اما به دلیل نقش فضاهای عمومی در برقراری روابط اجتماعی و شکل گیری مفهوم شهروندی، در این بخش به بررسی این مفهوم پرداخته می شود. محققان فضاهای عمومی را به دو گروه فضای باز و سر پوشیده تقسیم می نمایند (پاکزاد، ۱۳۸۸). فضاهای عمومی سر پوشیده مانند: فرهنگسرا، کتابخانه، موزه، مرکز خرید، رستوران، مسجد، سینما، تئاتر و... فضاهای عمومی باز مانند: خیابان، کوچه، میدان، پارک، کنار آب، فضاهای جمعی در محیط باز و...

فعالیت های حاکم در فضاهای عمومی را نیز می توان براساس نوع و نحوه توزیع فعالیت و نیز کاربران فضا به سه دسته زیر طبقه بندی نمود:

- **فعالیت های اجباری :** در هر شرایطی و بدون توجه به کیفیت های محیط کالبدی رخ می دهد. زیرا مردم ناچار به انجام آنها هستند. مانند رفتن به مدرسه یا سرکار، خرید کردن، متظر اتوبوس با تاکسی بودن و پیک و نامه رسانی.
 - **فعالیت های اختیاری :** (فراغت شهری) به هنگام وجود شرایط اقلیمی، جذابیت و دعوت کنندگی محیط پیرامون به وقوع می پیوندند. این گروه شامل فعالیت هایی چون قدم زدن به منظور تنفس هوای تازه، گوشه ای ایستادن و از زندگی لذت بردن با نشستن می شود. این گونه فعالیت ها نسبت به کیفیت محیطی حساس اند و تنها در شرایطی رخ می دهند که کیفیت محیطی مطلوب باشد.
 - **فعالیت های اجتماعی :** زمانی اتفاق می افتند که مردم در فضاهای همسانی تردد کنند و مواردی همچون تماشا کردن، گفت و شنود، تجربه مواجهه با دیگران و مشارکت فعال یا غیر فعال را شامل می شود. یک شهر خوب، طیف گسترده ای از فعالیت های اختیاری را عرضه می کند (یان گل، ۱۳۸۷، ص ۳)
- این فعالیت ها در قالب جدولی مقایسه شده اند که حاکی از آن است اگر فضای شهری دارای شرایط مطلوبی باشد افراد به صورت انتخابی این مکان ها را انتخاب می کنند و باعث ایجاد محیط سرزنده و تعاملات اجتماعی در آن فضا می شوند.

تصویر (راست) ۵: انواع فعالیت ها در فضاهای شهری ماکد : (گل، ۱۳۸۷)

تصویر (چپ) ۶: فعالیت های سه گانه گهل و میزان آن در محیط های قوی و ضعیف (Larice, 2007, 365)

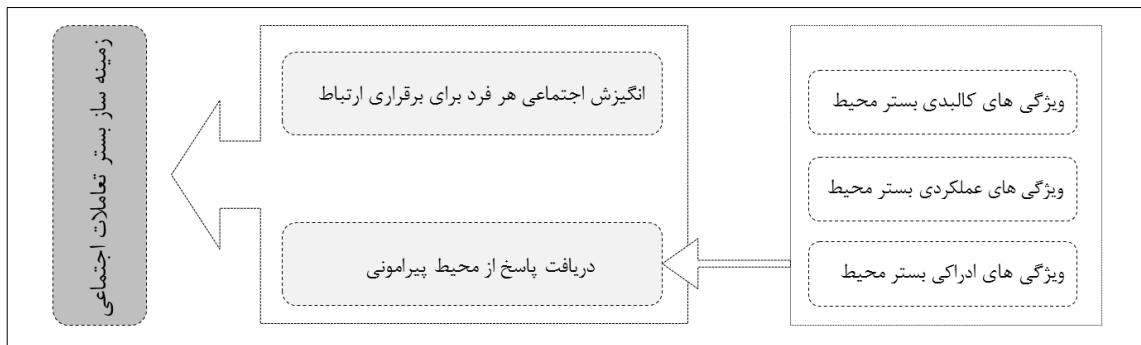
۳-۲- تعاملات اجتماعی

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو فرد یا بیشتر است که منجر به واکنشی میان آنها شود و این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است، بنابراین روابط بدون معنا در زمره این تعریف قرار نمی گیرد (بهزادفر و طهماسبی، ۱۳۹۲: ۲). تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط، می تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت های متناسب و در نتیجه نقش پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروه ها و شبکه های اجتماعی است (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶: ۲۲).

اگر مردم به تماس اجتماعی نیاز داشته باشند، در هر محیطی زمینه آن را فراهم می آورند در بعضی از محیط ها این زمینه آسان تر به وجود می آید برای توضیح مطلوب بودن تعامل اجتماعی دلایل زیادی وجود دارد اصلی ترین دلیل این است که رابطه متقابل اجتماعی برای پاسخ به نیازهای انسان به پیوندجویی و احساس تعلق به مکان یک ضرورت است در نتیجه هر فرصتی برای دست یافتن به چنین منظوری مثبت ارزیابی شده است.

دلیل دیگر این است که فعالیت‌هایی چون تعامل با دیگران و مشاهده فعالیت‌های مردم، با به وجود آوردن زمینه‌های اجتماعی شدن و اجتماع پذیری به رشد فردی انسان کمک می‌کنند (لنگ، ۱۳۸۸: ۱۸۶-۱۸۸).

تصویر ۷: فاکتورهای زمینه ساز بسترهای اجتماعی در فضاها جهت تعاملات اجتماعی مآخذ: نگارنده

۲-۳-۱- عوامل موثر بر تعاملات اجتماعی

بر اساس هرم مازلو، انسان‌ها نیازمند برقراری روابط اجتماعی‌اند. مازلو این نیاز را ناشی از نیاز جسمی، نیاز به ایمنی و اطمینان، نیاز به روابط اجتماعی، نیاز به احترام و منزلت و تایید و تشویق می‌داند از طرفی این فضای شهری است که امکان گسترش دامنه اجتماعی و برخوردهای رودررو را تسهیل می‌نماید. این فضاها از منظر عملکردی امکان گردهمایی‌های بسیار به گونه‌ای که نمایش زندگی اجتماعی بتواند در آن‌جا به روی صحنه بیاید، بازیگران و تماشاگران، به ترتیب نقش خود را عوض کنند و عملکرد اجتماعی فضاها را آزاد شهری تجمع افراد را ممکن سازد (شوای، ۱۳۷۵: ۳۶۴).

به منظور افزایش تعامل در یک فضای شهری سه پیش شرط یا مرحله باید اتفاق بیافتد:

- حضور افراد در فضا
- دیدن و دیده شدن
- ارتباط چهره به چهره و صحبت کردن.

البته رخداد هر مرحله به دلایل شرایطی می‌باشد که برخی از آن‌ها کالبدی و برخی نیز غیر کالبدی هستند، نظیر: فرهنگ، ارزش‌ها، هنجارها، آداب و رسوم و مقررات رسمی و عرفی، که می‌توانند نقش بسیار تعیین کننده‌ای داشته باشند. در نهایت می‌توان این عوامل را در دو دسته کلی تعامل "مردم با مردم" و تعامل "مردم با محیط" تقسیم بندی کرد که در ادامه تعامل مردم با محیط نیز در قالب سه فاکتور دسته بندی می‌شود: عوامل "کالبدی - محیطی"، "عوامل عملکردی - رفتاری"، "عوامل ادراکی - معنایی".

۲-۳-۱-۱- تعامل مردم با مردم :

از عوامل تأثیرگذار در ایجاد پیوندهای اجتماعی می‌توان به ویژگی‌های شخصیتی افراد، میزان ارتباط پذیری آن‌ها و ارزیابی فرد از سایرین اشاره کرد که بر میزان تعاملات اجتماعی فرد تأثیر گذار است. در پیوندهای اجتماعی مردم ممکن است به دلیل استفاده از مزایای رابطه اجتماعی وارد آن شوند و به آن ادامه دهند. از طرف دیگر ممکن است که افراد به

دلیل تجربیات علایق خود درگیر یک رابطه اجتماعی شوند. در هر دو حالت مردم تصویر اجتماعی خود را بر اساس ارزیابی از روابطشان می‌سازند، عوامل تأثیرگذار در ایجاد پیوند اجتماعی ویژگی‌های شخصیتی افراد، میزان تعامل (ارتباط پذیری) و کیفیت تعامل ارزیابی فرد از سایر ساکنان و جو حاکم بر روابط نشأت می‌گیرد (بهزاد فر، قاضی زاده قاضی زاده، ۱۳۹۰).

۲-۱-۳-۲- تعامل مردم با محیط :

محققان علوم اجتماعی معتقدند که پیوند بین انسان و مکان، زمانی که ریشه در تعامل اجتماعی در مکان دارد، بسیار مستحکم‌تر و پایدارتر خواهد بود. اگر رابطه اجتماعی ویژه و معناداری در محیط و مکان خاص رخ دهد، آن مکان و بستر، بخشی از معنای رابطه اجتماعی واقع شده در آن را به خود جذب می‌کنند. درواقع یک مکان به دلیل ایجاد امکان رخداد یک رابطه اجتماعی و تجربه مشترک میان افراد، احساس دل بستگی را شکل می‌دهد (پاکزاد، ۱۳۸۸، ۳۱۹). به طور کلی مؤلفه‌های اجتماع پذیری در ارتباط مردم با محیط به سه دسته کلی عوامل «کالبدی» و «فعالیتی» و «معنایی» قرار می‌گیرند. عواملی که بر بعد کالبدی تأکید می‌کنند چون تأمین خلوت، قلمرو، خوانایی، آسایش و امنیت هستند و عواملی همچون تجارب محیطی، حضور و تعاملات اجتماعی بر بعد فعالیتی فضا اشاره دارند (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶، ۲۳).

نخست) تاثیر مولفه‌های "کالبدی" بر تعاملات اجتماعی :

بسیاری از پژوهش‌های اخیر رابطه مشخصه‌های کالبدی فضا و تعاملات جمعی را محور خود قرار داده‌اند. محور این پژوهش‌ها بر این است که در هر محیطی فضای کالبدی به مثابه سامانه‌ای فضایی عمل می‌کند و مشخصه‌های این سامانه فضایی بر تعاملات جمعی کاربران مؤثر است. در این مطالعات رابطه میان سازمان‌دهی اجتماعی و ساختار محیط انسان ساخت مورد مطالعه قرار می‌گیرد. بر این اساس مکان فیزیکی در حالت ایده آل به سه صورت از رفتار و رویدادهای رفتاری در فضا پشتیبانی می‌نماید :

- نخست این که مکان فیزیکی عناصر فیزیکی و مشخصه‌های لازم برای تداوم و پایایی آسایش افراد در محیط را فراهم می‌آورد. به عنوان مثال نور، ویژگی مهمی در محیط فیزیکی است که مکان فیزیکی چگونگی آن را مشخص می‌کند.
 - دوم اینکه محیط فیزیکی فراهم کننده امکانات و سازمان دهی فضایی است که نظام‌ها و الگوهای ویژه فعالیت در فضا را قوام می‌بخشد و دیگر فعالیت‌ها را کم‌رنگ می‌نماید به عبارت دیگر محیط فیزیکی شکل‌گیری روابط جمعی را تسهیل نموده، سطح مطلوبی از خلوت را در فضای فعالیت فراهم می‌آورد. این امر شامل ابعاد هندسه فضا و روابط و ارتباطات فضایی در فضاهای فعالیت است.
 - در نهایت محیط انسان ساخت مولد و تضمین کننده احساسات، تجارب و ادراکات نمادین و زیبایی شناسانه است که به مثابه کیفیاتی در محیط، ادراکات کاربران را تحت تاثیر قرار می‌دهند.
- این سه سطح همواره به صورتی تعاملی و متغیر رابطه بین تعاملات اجتماعی و نظام‌های رفتاری در فضا را کنترل می‌نمایند (Moleski & Lang, 1986).
- کیفیات طراحانه‌ای چون: تعیین و یکپارچگی فضا، ابعاد، تناسبات، انعطاف پذیری، فرم، هندسه، مصالح، محصوریت،

بدنه ها، پیوستگی کالبدی و فضائی نظیر فرصت‌های کالبدی مناسب جهت نشستن، مکث و تأمل بیشتر در فضا - فضاهای کانونی جهت تجمع افراد مثل : زمین بازی، ایستگاه اتوبوس، مکان غذا خوردن و... ورودی‌های دعوت کننده و دسترسی به فضا به لحاظ بصری و کالبدی نیز می‌توانند در ادراک فضا به عنوان کل و در نتیجه تأثیر مطلوب بر ادراک انسان مؤثر باشند (پاکزاد، ۱۳۸۴).

دوم) تاثیر مولفه‌های "فعالیتی" بر تعاملات اجتماعی :

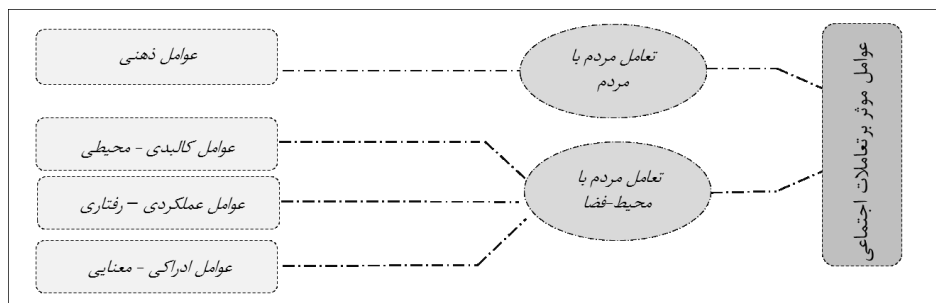
ادبیات حاکم بر مطالعات انسان و محیط نشان می‌دهد که مطالعه فضای کالبدی مستلزم ملاحظه فعالیت‌ها در آن است. بر طبق این نظرات دلبستگی به مکان نه تنها توسط وجوه فیزیکی تقویت می‌شود بلکه کیفیت رفتارها و تعاملات اجتماعی در فضا نیز بر دلبستگی به آن مؤثر هستند. بنابراین مشخصات کارکردی فضاهای عمومی می‌تواند بر کیفیت و کمیت جذب مردم برای توقف و تعامل در این فضاها، تأثیرگذار باشد (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶:۲۳).

در حقیقت مطالعات نشان می‌دهد با آن‌که عوامل بصری و زیباشناسانه در اجتماع پذیری فضاها از شروط لازم اند ولی به تنهایی کافی نیستند. مشخصات کارکردی فضاهای عمومی می‌تواند بر کیفیت و کمیت جذب مردم برای توقف و تعامل در این فضاها، تأثیرگذار باشد. وجود فضاهای کافی جهت نشستن و وقوع رویدادهای خاص در فضا از قبیل نمایش‌های خیابانی، هنرهای عمومی و رخدادهایی از این دسته که مردم را با یکدیگر پیوند می‌دهند، به جذابیت این فضاها می‌افزایند. وایت در این باره می‌گوید "که در فرایند چنین رخدادهایی، موقعیت‌هایی جهت برقراری ارتباط بین مردم و تمایل به گفتگو بین آنها ایجاد می‌گردد..." (Whyte, 1980:94)

جمع بندی بعد اجتماعی فضاهای عمومی مبتنی بر مثلی از انسان، فضا و حیات جمعی می‌باشد که پاسخگویی به ابعاد مذکور مستلزم توجه به شناخت نیازهای انسان در رابطه با فضا و شناخت گروه‌های مختلف استفاده کننده از فضا می‌باشد.

سوم) تاثیر مولفه‌های "ادراکی" بر تعاملات اجتماعی :

به طور کلی ارتباط انسان با محیط خارج به واسطه فضای روانی انجام می‌شود که دارای لایه های گوناگونی مانند دانش، تجربه و خاطره است. هر جامعه بر مبنای فرهنگ خود دارای یک فضای روانی و سامانه هنجاری است (طالبی، ۱۳۸۳: ۱۷۸). در حقیقت معنی جدا از عملکرد نیست، بلکه مهم‌ترین جنبه عملکرد است. فکر انسان اساسا سعی در ایجاد معنی در جهان از طریق استفاده از تشخیص (تمایز)، دسته بندی، شکل ها و انگاره‌ها است. (راپاپورت)، المان ها و نشانه‌ها و عناصر شاخص محله از عوامل ادراکی و معنایی فرهنگ مردم اند توجه به مقیاس انسانی و حریم قابل تشخیص برای محله و ساکنین از دیگر مولفه های تاثیر گذار بر عوامل ادراکی - معنایی هستند.

تصویر ۸: عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی ماخذ : نگارنده

۳- نتیجه گیری

پیش‌تر به این مسئله پرداخته شد که انسان موجود اجتماعی است و از ابتدا در قالب گروه به زندگی پرداخته است. ساده‌ترین عنصر مشترک زندگی انسانی، کنش اجتماعی است. سلسله حرکات بارزی که انسان برای دستیابی به هدفی نسبت به انسانی دیگر انجام می‌دهد. افراد به برقراری رابطه اجتماعی نیاز دارند و به همین دلیل موقعیت‌هایی را فراهم می‌آورند تا بتوانند رابطه اجتماعی را تجربه کنند. رابطه اجتماعی با اهداف مختلف صورت می‌گیرد، یا عاطفی است که شامل دوستی، خویشاوندی و روابط همسایگی است و یا عقلانی است، که در جستجوی به حداکثر رساندن شانس افراد در رسیدن به هدف است. ما با حضور مشترک در نهادهایی خاص همچون آیین‌ها و مناسک، نمایش‌ها و اجراها، گفت و گوهای دست جمعی و ... می‌توانیم به تجربه‌ای مشترک دست یابیم (پورجعفر و محمدی نژاد، ۱۳۸۸، ۷۸)

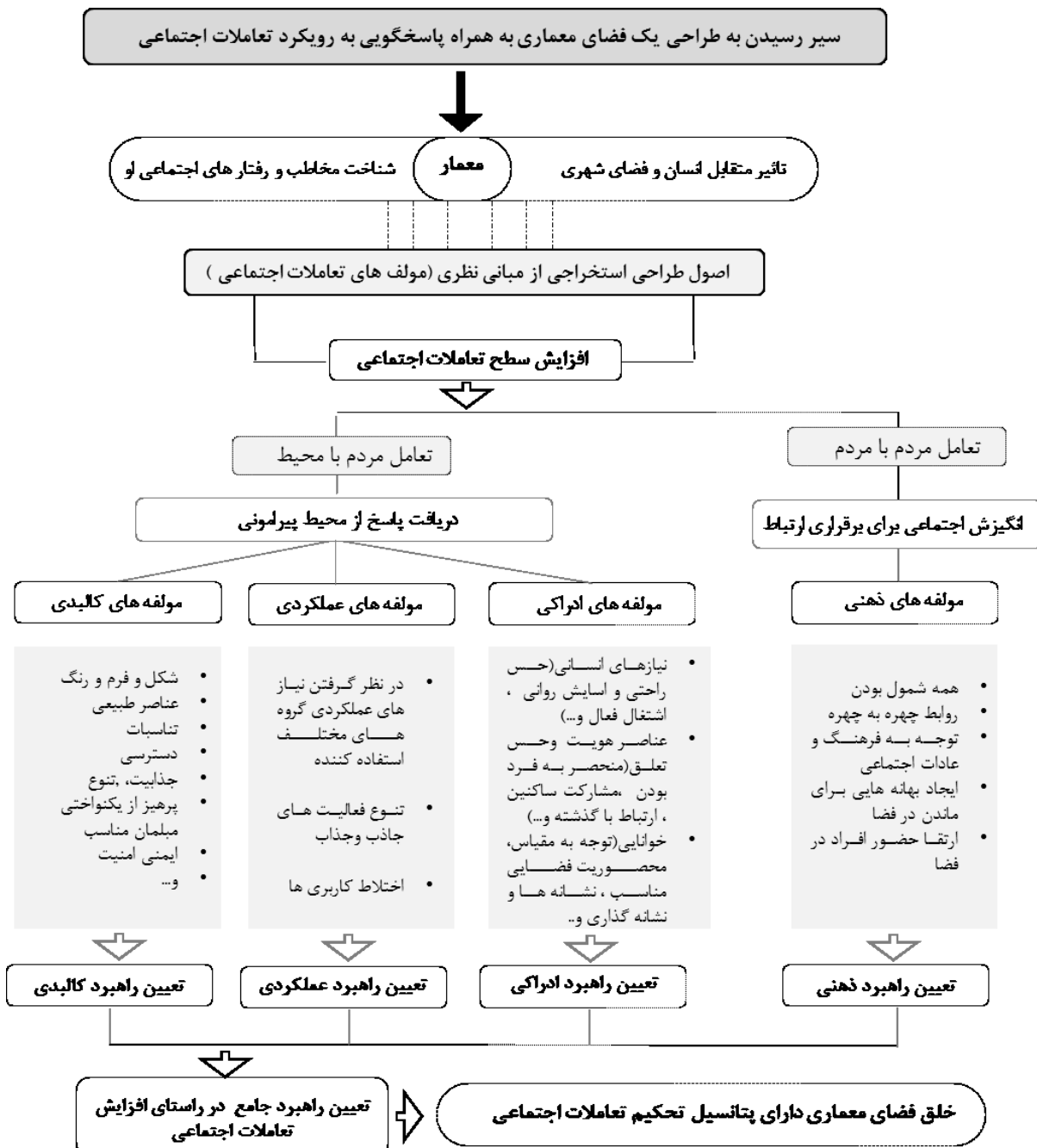
در حقیقت فضای شهری عمومی عرصه اصلی زندگی اجتماعی در شهر است. هرچند امروزه با وجود نهادهای متنوعی چون کتابخانه، موزه، نمایشگاه و...، همچنین با گسترش وسایل ارتباط جمعی، از کتاب و مطبوعات تا رادیو و تلویزیون و اینترنت، زندگی اجتماعی شهری دیگر به محدودیت گذشته نیست، ولی نیاز آدمیان کماکان همان است که در همه‌ی تاریخ و در همه‌ی جوامع بشری تداوم داشته به این معنا که، از وجود همدیگر آگاه باشند، چشم در چشم هم داشته باشند از همدیگر لذت یابند و از همکاری با هم بهره‌برند. از مشخصات عملکردی فضاهای جمعی این است که افراد می‌توانند آزادانه برای گردش، خرید یا هواخوری و یا ملاقات دیگران و بالاخره هر نوع وقت‌گذرانی در اوقات مختلف به آنجا بروند. علاوه بر عملکردهای آزاد، فضاهای جمعی دارای عملکردهای برنامه‌ریزی شده مانند جشن‌ها نمایشات اعتراضات جمعی و ... می‌باشند. بنابراین فضاهای جمعی باید قابل دسترسی جذاب و به استفاده‌کنندگان نشان احساس امنیت کامل بدهند. در غیر این صورت محیط‌هایی خواهند شد که با با صحنه‌سازی‌های تهری از معنی تفاوت چندانی ندارند. طراحی فضاهای عمومی می‌تواند به گونه‌ای رقم بخورد که مردم و فعالیت‌ها را از محیط خصوصی به محیط عمومی فراخواند و یا از زاویه عکس به گونه‌ای باشند که وارد شدن به آن‌ها از نظر فیزیکی و روانی دشوار باشد. در فضاهای اجتماع پذیر در نحوه طراحی فضا و چیدمان مبلمان آن ارتباط چهره به چهره افراد در نظر گرفته می‌شود. این مورد در موازات با طراحی و ایجاد فضاهایی که امکان ملاقات با یکدیگر را فراهم می‌کنند می‌تواند موجب افزایش قابل توجه تعاملات اجتماعی گردد.

تعاملات اجتماعی این امکان را فراهم می‌آورد که افراد از دانسته‌ها، توانایی‌ها و استعدادها یکدیگر آگاه شده و در راستای فراگیری و تکمیل آن‌ها گام بردارند و چنانچه این ارتباطات مناسب و هدایت شده باشد به رشد هر چه بیشتر فرد و اجتماع کمک شایانی خواهد کرد. با توجه به اینکه هر فعالیت به فضایی با ویژگی خاص یا قرارگاه رفتاری مناسب نیاز دارد در صورت عدم وجود فضایی مناسب کیفیت بروز نوع فعالیت‌ها دچار مشکل شده و در نهایت موجودیت شهر از جنبه‌های مختلف اجتماعی با اختلال روبرو خواهد شد. بررسی فضاهای اجتماعی و پیشنهاد راهکارهایی برای ارتقای کیفیت این گونه‌ها، موجود در بافت شهری می‌تواند مشکلات موجود را کاهش دهد.

سه عامل رفتار انسانی، عوامل سازنده‌ی کیفیت محیط، و سایر افراد حاضر در مکان تعاملی، بر میزان کمیت و کیفیت تعامل اجتماعی تاثیرگذار هستند. در میان این سه عامل، مولفه‌های سازنده‌ی کیفیت محیط، قابلیت تغییر و بهبود به صورت مستقیم را دارا می‌باشد، لذا جهت بهبود کیفیت و کمیت تعاملات اجتماعی، می‌توان عوامل سازنده‌ی

کیفیت مکان های تعاملی را بهبود بخشید. در این پژوهش به بازشناسی تاثیر مستقیم طراحی محیطی بر میزان تعاملات اجتماعی پرداخته شد و در نهایت نتایج مولفه های استخراجی در قالب نمودار شکل شماره ۹ بیان گردید.

تصویر ۹: مدل تحلیلی راهنمای طراحی فضای جمعی به منظور ارتقا تعاملات اجتماعی مآخذ : نگارنده

در واقع مدل نموداری تحلیلی فوق در جهت کمک به دسته‌بندی شاخص‌های محیطی تاثیر گذار در تعاملات اجتماعی بوده است تا بتوان از طریق راهنمای راه حل‌های طراحی، توان بیشتری را برای ارتقای تعاملات اجتماعی در طراحی فضای شهری فراهم آورد.

نمودار، نشان دهنده‌ی سیر رسیدن به یک راهبرد دسته‌بندی شده در راستای افزایش ارتباطات در بطن محیط‌های طراحی شده است. نقش کلیدی معمار در راس نمودار در راستای شناخت توانان مخاطب و رفتار او و همچنین تسلط بر مفهوم تاثیر متقابل انسان و محیط بسیار با اهمیت است. در ادامه فاکتورهای موثر بر دریافت پاسخ از محیط پیرامونی برای تعامل هرچه بهتر با محیط و همچنین مولفه‌های انگیزش اجتماعی برای برقراری ارتباط هرچه بیشتر شکل دهنده شالوده دسته‌بندی مولفه‌ها می‌باشد.

می‌توان چنین نتیجه گرفت که آنچه این فضاها را به لحاظ اجتماعی فعال می‌سازد، عوامل کالبدیست که می‌تواند زمینه ساز ورود و سپس توقف افراد باشد و در ادامه خلق رویدادهای اجتماعی نقش موثری در حضور و تعامل اجتماعی افراد حاضر در فضا دارد. در نهایت می‌توان با تعیین راهبردهای عملکردی، ادراکی، کالبدی و همچنین تعیین راهبرد ذهنی از سوی دیگر و هم‌راستایی این مولفه‌ها با یکدیگر به تعیین راهبرد نهایی برای خلق فضاهای معماری با پتانسیل قوی برای برقراری تعاملات اجتماعی قدم برداشت.

مراجع

- آلمن، ایروین، (۱۳۸۲)، محیط و رفتار اجتماعی: خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام، ترجمه علی نمازیان، تهران، نشر دانشگاه شهید بهشتی.
- انصاری، مجتبی و کوروش مومنی (۱۳۸۹) بررسی نقش عوامل محیطی بر رفتار انسان، فصلنامه گزارش سازمان نظام مهندسی ساختمان استان فارس سال نوزدهم، شماره ۶۶-۶۷.
- بهزادفر، مصطفی و ارسلان طهماسبی (۱۳۹۲)، شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی، نشریه باغ نظر، شماره ۲۵، ص ۱۷-۲۸.
- پاکزاد جهان‌شاه (۱۳۸۸)، راهنمای طراحی فضاهای شهری (چاپ چهارم)، تهران، نشر شهیدی، وزارت مسکن و شهرسازی
- پاکزاد جهان‌شاه (۱۳۸۵)، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، انتشارات شهیدی، تهران.
- ترابی، محمد (۱۳۹۱)، طراحی محله بر اساس تأثیر ویژگی‌های کالبدی فضای باز عمومی در افزایش تعاملات و رفتار اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی.
- تیبالدز، فرانسیس (۱۳۸۵)، شهرهای انسان محور: بهبود محیط شهری در شهرهای بزرگ و کوچک، ترجمه حسن‌علی لقایی، فیروزه جدلی، موسسه انتشارات و چاپ، تهران.
- حبیبی، محسن (۱۳۷۹)، جامعه مدنی و حیات شهری، هنرهای زیبا، دوره ۷، شماره ۰، ص ۲۱-۳۳.
- رضویان، محمدتقی و سمندی، زهرا و صالحی، مریم، ۱۳۹۲، مدیریت یکپارچه: راهکار توسعه پایدار شهر تهران، اولین همایش ملی شهرسازی و معماری در گذر زمان، قزوین.

- دانشپور، سید عبدالهادی؛ چرخچیان، مریم (۱۳۸۶). فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی، نشریه باغ نظر، شماره ۷، صص. ۱۹-۲۸.
- رفیعیان، مجتبی و سیفایی، مهسا، ۱۳۸۸، مفهوم یکپارچگی در فرایند مدیریت شهری، فصلنامه منظر، دوره: ۱، شماره: ۳.
- سید عبدالهادی دانشپور؛ مریم چرخچیان. "فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی". باغ نظر، ۴، ۷، ۱۳۸۶، ۱۹-۲۸.
- شوای، فرانسوز (۱۳۷۵)، شهرسازی، واقعیات و تخیلات، ترجمه سید محسن حبیبی، انتشارات دانشگاه تهران.
- صالحی، اسماعیل، (۱۳۸۷) ویژگی های محیطی فضاهای شهری امن، انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری تهران
- طالبی، ژاله (۱۳۸۳)، روابط اجتماعی در فضای شهری، مجله: مطالعات جامعه شناختی، - شماره ۲۴، صص ۱۶۱-۱۸۱.
- قنبران، ع. و جعفری، م. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر ارتقاء تعاملات اجتماعی در میان ساکنان محله مسکونی (نمونه موردی: محله درکه- تهران). معماری و شهرسازی ایران، (۷)، ۵۷-۶۴.
- کارمونا، متیو، هیت، تیم، تیسدل، تتراک و استیون، (۱۳۸۸)، مکان های عمومی فضاهای شهری ابعاد گوناگون طراحی شهری، چاپ دوم ۱۳۹۱، مترجمان فریبا قرائی، مهشید شکوهی، زهرا اهری، اسماعیل صالحی، تهران، دانشگاه هنر تهران.
- گل، یان (۱۳۸۷)، زندگی در فضای میان ساختمان ها، ترجمه شیما شصتی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاه تهران.
- لنگ، جان (۱۳۸۱)، آفرینش نظریه معماری نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی فر. انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- لنگ، جان (۱۳۸۴)، آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)، ترجمه علیرضا عینی فر، دانشگاه تهران، تهران.
- مرتضوی، شهناز (۱۳۸۰)، روانشناسی محیط و کاربرد آن، ناشر: دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
- مطلبی، قاسم (۱۳۸۰)، روانشناسی محیطی دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری، نشریه هنرهای زیبا معماری و شهرسازی، - شماره ۱۰- صص ۵۲-۶۷.
- نقی زاده، محمد (۱۳۸۷)، تاملی در رابطه با پایداری فرهنگی و فرهنگ پایدار، در مجموعه مقالات توسعه شهری پایدار، تدوین بهناز امین زاده، دانشگاه تهران.

- Cattell, V., Dines, Nick, Gesler, Wil, Curtis, Sarah (2008). Mingling, Observing, And Lingering: Everyday Public Spaces And Their Implications For Well-Being And Social Relations. Health & Place, 14, pp544-561.
- Gehl, Jan (1987). Life Between Buildings: Using Public Space, New York: Van Nostrand Reinhold.
- Gehl, Jan. (2004). public spaces, public life. Copenhagen: Danish architectural press.
- Larice, ichel and Macdonald, Elizabeth (2007) The Urban Design Reader Routledge New York. PP 348-375.
- Lennard & Lennard (1984). Public Life in Urban Places, Godlier, Southampton
- Moleski, Walter H. and Lang, Jon T. (1986) Organizational Goals and Human Needs in Office Planning, In Jean D. Wineman (Ed), Behavioral Issues in Office Design, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

- Osmand, Humphry (1957) Function as the basis of Psychiatric Ward design. New York. Holt Rinehrt and Winston.
- Seeland, K., Dübendorfer, Sabine, Hansmann, Ralf (2009). "Making Friends In Zurich's Urban Forests And Parks: The Role Of Public Green Space For Social Inclusion Of Youths From Different Cultures", Forest Policy And Economics, 11, pp10-17.
- Whyte, H. William. (1980). The social life of small urban (space.washing) Ton D.C. The conservation.